

ЕДГАР АЛЪН ПО ЧОВЕКЪТ ОТ ТЪЛПАТА

Превод от английски: Георги Славов, 1966

chitanka.info

*Ce grand malheur, de ne
pouvoir être seul^[1]*

La Bruyère^[2]

За една немска книга много сполучливо е казано *er lasst sich nicht lesen* — сама не позволява да бъде прочетена. Има известни загадки, които сами не позволяват да се разкаже за тях. Нощем в постелите си умират хора, стискат ръцете на призрочни изповедници и жално ги гледат в очите — умират с отчаяние в сърцето и със спазми в гърлото от чудовищните тайни, които *за нищо на света сами не позволяват* да бъдат разбулени. Понякога, уви, човешката съвест се нагърбва с бреме, тъй натежало от ужас, че само в гроба е възможно да се хвърли. И по такъв начин същността на престъплението остава неразкрита.

Не много отдавна, една есенна привечер, седях до големия еркереен прозорец на кафене „Д.“ в Лондон. От няколко месеца боледувах, но напоследък поукрепнах и сега с възвръщането на силите чувствувах, че се намирам в едно от онези благодатни състояния на духа, така свършено противоположни на скуката, състояние на най-изострена ненаситност, когато леката мъгла, забулваща мисления взор, се разкъсва — *αχλυσ ος πρίν ελήεν*^[3] — и разсъдъкът, възбуден, най-неочаквано надмогва своето обичайно състояние, тъй както ясният и безпристрастен ум на Лайбниц — нелепата и безпочвена реторика на Горгий. Просто само да дишам бе радост и аз извличах истинска наслада дори от безбройните обичайни първопричини на болката. Към всичко изпитвах сдържан, но увеличащ интерес. С пура в уста и вестник на скута през по-голямата част от следобеда се забавлявах, като ту се съсредоточавах в обявленията, ту оглеждах разнородната публика в залата, ту надничах през опушените стъкла навън към улицата.

Това бе една от главните градски артерии и по нея цял ден сновяха хора. Но заедно с падащия мрак тълпата значително нарасна, а когато лампите ярко заблестяха, два гъсти и несекващи потока рукнаха край входа. Никога досега не бях заемал подобна позиция точно в този

вечерен час, ето защо необузданото море от човешки глави ме изпълни с едно съвсем ново и приятно чувство. Накрая престанах да обръщам внимание на онова, което ставаше в хотела, и потънах в съзерцание на гледката навън.

В началото наблюденията ми бяха съвсем общи и отвлечени. Гледах на минувачите като на едно цяло и мислех за тях и за тяхната съвкупност от взаимоотношения. Скоро обаче се спуснах до подробностите и най-внимателно почнах да разглеждам безкрайното разнообразие от фигури, облекла, изражения, походки и лица.

Преобладаващото мнозинство минувачи имаше самодоволно, делово държане и, изглежда, мислеха единствено как да си проправят път през навалищата. Те вървяха, свъсили вежди, и енергично въртяха очи навред, а блъснеше ли ги някой от околните, не проявяваха ни най-малък признак на раздразнение, просто пооправяха дрехите си и забързваха нататък. Други, при това съвсем не малобройна част, с възбудени движения и пламнали лица, самички си говореха и ръкомахаха, навярно плътно окръжаващата тълпа ги караше да изпитват чувството, че се намират в пустиня. Попречеше ли нещо на техния забързан ход, те неочаквано преставаха да си мърморят и почваха двойно повече да ръкомахат; с разсеяна и пресилена усмивка изчакваха да се отлее потокът, който им пречеше. Блъснеха ли ги, те явно изпадаха в безпределен смут и щедро се кланяха на онези, които са ги блъснали... Нищо по-отличително от това, което вече отбелязах, нямаше в тези две големи групи. По облекло те принадлежаха към обществения слой, определено окачествяван като порядъчен. Несъмнено това бяха благородници, търговци на едро, адвокати, търговци на дребно, борсови посредници — евпатридите^[4] и простолудието... хора на безделието и хора на действието, погълнати от своите собствени дела, заети със своите собствени сделки. Те не възбуждаха кой знае колко любопитството ми.

Чиновническото съсловие веднага се хвърляше в очи; и тук различих две рязко разграничаващи се групи. По-младшите чиновници от не особено вдъхващите доверие сдружения — млади господа с тесни жакети, с лъснати чепици, с обилно напомадени коси и високомерно свити устни. Като оставим настрана известната опереност в държането, която би могла да се означава с израза „парвенющина на канцеларските плъхове“, по липса на по-подходящ,

маниерът на тези люде сякаш точно копираше върха на „добрия тон“ отпреди година — година и половина. Те бяха надянали изхабените вече добродетели на висшата нетитулувана класа и в това по моему се заключава най-сполучливото определение на тяхното съсловие.

Няма начин да сгрешите съсловието на по-висшите чиновници (или на така наречените „улегнали господата“) от солидните търговски фирми. Познавах се по добре ушитите черни или кафяви жакети и бричове, по белите вратовръзки и жилетки, по широките, масивни обувки и по дебелите гамаша или гети. На всички главите бяха леко оплешивели, а дясното ухо, използвано години наред, за да крепи перото, бе някак смешно клюмнало встрани. Забелязах, че всякога сваляха или надяваха шапка с две ръце и носеха часовник с къс и дебел златен ланец, старинна изработка. Играеха на благопристойност — ако изобщо бе възможно да се играе на нещо толкова възвишено.

Имаше и множество типове, издокарани на вид — без особена мъка отгатнах, че спадат към породата на рафинираните джебчии, от каквито гъмжат всички големи градове. С голямо любопитство наблюдавах тези изискани господата и ми беше трудно да си представя как изобщо е възможно джентълмените да ги вземат за джентълмени. Огромните маншети и прекалено простодушното изражение би трябвало веднага да ги издадат.

Комарджиите, — с не малко от тях съм се сблъсквал — още по-лесно се познават. Те носят най-разнообразни дрехи, като започнете от кадифената жилетка, вратовръзката-фантазè, позлатения ланец и филигранните копчета и стигнете до скрупулъзно лишено от външна украса духовническо расо, което най-малко би могло да събуди подозрение. И все пак всички те се отличаваха по някаква мургавина на лицето, по замъгления поглед и по бледите, стиснати устни. Има още два белега, по които винаги мога безпогрешно да ги определя: предпазливият, тих тон при разговор и необичайната способност на палеца да стои протегнат под прав ъгъл спрямо останалите пръсти. Много често сред компания от подобни мошеници съм забелязвал и друга категория личности, открояващи се със своите привички, ала все пак от същия дол дренки. Бихме могли да ги наречем джентълмени, които изкарват прехраната си с помощта на собствената си съобразителност. Както изглежда, те грабят обществото, разделени на две групи: батальона на контетата и батальона на военните.

Отличителните белези на първите са дългите къдри и усмивките, а на вторите — украсените с везба сюртуци и смръщените физиономии.

Спускайки се по стълбата, която бихме могли да назовем „знатно общество“, откривах все по-мрачни и по-дълбоки теми за размисъл. Видях амбулантни търговци евреи, техните ястребови очи святкаха от лица, чиито черти до една изразяваха жалко покорство; яки професионални просяци сърдито гледаха голтаците, които имаха вид, по-достоеен за окайване, и които единствено отчаянието бе подгонило да дирят милостиня в нощта; немощни, подобно привидения инвалиди, върху които смъртта самоуверено бе поставила ръка, кретаха и залитаха сред тълпата — към всяко лице те отправяха умоляващ поглед, сякаш диреха там някаква неопределена утеха, някаква загубена надежда; скромни девойки, които се прибираха късно в безрадостните си домове след продължителен труд — по-скоро с печал, отколкото с негодувание отвърщаха на грубиянските погледи, от които нямаха възможност да убягнат; уличници от всякакъв вид и възраст; несъмнени красавици в разцвета на своята женственост, напомнящи лукиановата статуя — отвън пароски мрамор, а отвътре — преливащи от нечистотии... отвратителни, дрипави и безвъзвратно погубени от проказа... ръчкани, натруфени със скъпоценности, безобразно изрисувани и наплескани вещици, които за сетен път се домогват до младостта... истински деца с незрели форми, но поради дълго общуване до тънкост възприели противното кокетство на своя занаят — те изгарят от безумно честолюбие да бъдат поставени на равна нога с по-старшите в порока; безчет неподдаващи се на описание пияници: едни окъсани и в дрипи, залитащи, безсловесни, с посинени лица и лишени от блясък очи, други — със здрави, но мръсни дрехи, с леко залитаща походка, дебели чувствени устни и червендалести простодушни лица, трети — облечени в костюми, които някога са били хубави и които дори сега добросъвестно и грижовно четкат... мъже, крачещи с неестествено устойчива и жива стъпка, чиито физиономии са страшно бледи, а очите — ужасяващо налудничави и зачервени, с треперещи пръсти, проправяйки си път през тълпата, те здраво се вкопчват о всеки предмет или човек, до който успяват да се доберат; освен тях имаше и баничари, хамали, въглищари, боклукчии, латернаджии, дресьори на маймунки, съчинители на балади и продавачи на песнопойки, всевъзможни

окъсани занаятчии и уморени работници и всичко това, придружено от шумна и безредна глъчка, която остро стърже ухото и предизвиква болезнено усещане в очите.

Колкото по-властно настъпваше нощта, толкова повече у мен се изостряше интересът към тази гледка, защото не само общият облик на тълпата видимо се промени (нейните по-сдържани характерни отлики отстъпиха заедно с постепенния отлив на потока от по-порядъчни хора, а по-грубите излязоха наяве и нагло дойдоха на смяна, заедно с късния час, извел от бърлогите им всички разновидности на порока), но и защото лъчите на газените фенери, неукрепнали още в началото на схватката с умиращия ден, сега най-после взеха надмощие и заляха всичко с трепкащ и ослепителен гланц. Всичко изглеждаше тъмно и същевременно блестеше — също като абаноса, на който уподобяват стила на Тертулиан^[5].

Безумната игра на светлината ме караше да впивам очи в отделните лица; и макар стремителният ход, с който светът на светлината пърхаше край прозореца, да ми пречеше да хвърля повече от един бегъл поглед върху всеки лик, все пак, при особеното състояние, в което се намирах, нерядко успявах да разчета, дори в краткия промеждутък, заключен от беглия поглед, дългогодишна история.

Опрял чело о стъклото, аз бях изцяло погълнат от това занимание — внимателно разглеждах тълпата, но ето че пред погледа ми най-неочаквано се изпречи лице (грохнал старец, шестдесет и пет, седемдесетгодишен), лице, което отведнаж и изцяло погълна вниманието ми със своето своеобразно изражение. Никога досега не бях виждал изражение, което дори смътно да наподобява това. Добре си спомням, че когато го съзрях, първата ми мисъл беше: ако Рец^[6] го видеше, положително би го предпочел много повече пред собствените си живописвани превъплъщения на сатаната. Докато се опитвах, по време на първоначалния мигновен поглед, да анализирам съдържанието, вложено в този израз, в ума ми се запреплитаха безредни и парадоксални мисли за извънмерна сила на разума, за необикновени качества, за скъперничество, алчност, хладнокръвие, престъпни замисли, за кръвожадност, слава и почести, за веселие, безпаметен ужас, за силно... безпределно отчаяние. Почувствавах се

необяснимо смутен, уплашен, зашеметен. „Каква бурна история — казах си аз — е записана в тези гърди!“

И изведнаж ме овладя изгарящото желание да не изпускам от очи непознатия... да науча нещо повече за него. Набързо навлякох връхната дреха, грабнах шапката и бастуна си, озовах се на улицата и се заблъсках из тълпата натам, накъдето забелязах, че той пое, защото вече беше изчезнал. Най-после с известна мъка успях да го съзря отново, доближих се и тръгнах по петите му, но все пак предпазливо, за да не привлека вниманието му.

Сега имах отличната възможност да го разгледам. Беше нисък на ръст, много слаб и очевидно доста изнемощял. Облеклото му, както можеше да се очаква, беше изпоцапано и парцаливо, но от време на време, когато преминаваше под силния блясък на някой фенер, долавях, че бельото му, макар и нечисто, беше от хубава материя; или зрението ми се подведе, или така ми се стори, но през една цепнатина на плътно закопчания и явно купен на вехто гоquelaire^[7], който го обгръщаше, зърнах и диамант, и кама. Тези наблюдения изостриха любопитството ми и реших да последвам непознатия, където и да иде.

Сега вече беше истинска нощ и гъста, влажна мъгла надвисна над града; не мина много и тя се превърна в упорит, проливен дъжд. Тази промяна във времето оказа странно въздействие върху тълпата — мигом, като едно цяло, тя закипя и подири убежище под света на дъждобраните. Олюляването, блъсканицата и глъчката се одесеториха. От своя страна, аз не обръщах особено внимание на дъжда — на прокрадващата се в организма ми стара треска влагата доставяше нещо като прекалено опасно удоволствие. Сложил носна кърпичка на устата си, продължавах. От половин час старецът с мъка си проправяше път по голямата оживена улица, крачех досам него от страх да не го загубя от погледа си. Нито веднаж не извърна глава да погледне назад; не ме забеляза. Скоро сви по странична улица — макар и доста оживена, тя не беше така многолюдна, както главната, от която той свърна. Сега пролича явна промяна в държането му. Закрачи по-бавно, по-нецеленасочено от преди... по-колебливо. Многократно пресече и насам, и натам улицата, без видима причина, а навалицата беше все още доста голяма, така че при всеки от тези ходове бях принуден едва ли не да се долепям до него. Улицата беше дълга и тясна и той вървя по нея най-малко час; в това време минувачите малко по

малко оредяха и останаха, кажи-речи, толкова, колкото обикновено се срещат на обед по Бродуей край парка — каква огромна разлика между лондонската навалица и навалицата на най-оживения американски град! Вторият завой ни изведе на един площад, ярко осветен и преливащ от живот. Предишният начин на държане отново се появи у непознатия. Брадичката му опря о гърдите, а очите му неистово се завъртяха изпод свъсените вежди във всички посоки — следяха онези, които се изравняваха с него. Упорито и неотклонно следваше пътя си. Изненадах се обаче, когато открих, че след като веднаж обиколи площада, той се обърна и по същите стъпки пое назад. Но още по-изненадан останах, когато забелязах, че повтаря обиколката няколко пъти — веднаж дори, рязко извърщайки се, едва не се натъкна на мен.

Това занимание му погълна още един час, към края на който минувачите вече по-малко ни безпокояха, отколкото в началото. Валеше силно, застудя и хората почнаха да се прибират по домовете си. С жест, изразяващ нетърпение, странникът сви в някаква пряка, сравнително безлюдна. По нея, около четвърт миля дълга, той забърза с такава пъргавост, на каквата не допусках, че е способен човек на тази възраст и която ми създаде не малко труд, за да го следвам. Няколко минути и се озовахме на обширно и оживено тържище, с околностите на което непознатият явно бе добре запознат; и тук, докато той си пробиваше път безцелно сред стълпените купувачи и търговци, първоначалното му държане се възвърна.

Докато обикаляхме пазара, почти около час и половина, трябваше да проявявам извънредно голяма предпазливост, за да го следвам отблизо, без да привлека вниманието му. За щастие бях си обул галошите и стъпвах съвсем безшумно. Той нито за миг не забеляза, че го наблюдавам. Влизаше от дюкян в дюкян, нищо не купуваше, ни думица не обелваше, разглеждаше изложените стоки с блуждаещ и празен поглед. Сега вече поведението му напълно ме порази и аз твърдо реших в никакъв случай да не се разделяме, докато, поне до известна степен, не задоволя любопитството си към него.

Някъде удари часовник — единадесет, и тържището бързо почна да пустее. Някакъв бакалин, затваряйки кепенците, блъсна стареца и видях как в миг по цялото му тяло премина силна тръпка. Забърза по улицата, за момент тревожно се огледа и после с невъобразим устрем се спусна през десетки криви и безлюдни улички, докато най-накрая се

намерихме отново на главната артерия, откъдето тръгнахме — на улицата пред кафенето... и хотела „Д.“. Тя обаче не изглеждаше вече същата. Газените фенери все така ярко светеха, ала дъждът валеше ожесточено и само тук-там се забелязваха минувачи. Старецът унило направи десетина крачки по оживеното преди авеню, после с тежка въздишка сви към реката и криволичейки по най-невъзможни околни пътища, най-сетне излезе пред един от централните театри. Вече затваряха и публиката се тълпеше пред изходните врати. Видях как старецът дълбоко пое въздух, преди да се гмурне в навалищата, ала ми се стори, че трескавите гърчове по лицето му се бяха поуталожили. Главата му отново клюмна върху гърдите — придоби същия вид, какъвто имаше, когато най-напред го видях. Забелязах, че сега се упъти натам, накъдето по-голямата част от публиката отиваше... но бях вече напълно объркан от своенравното му поведение.

Той вървеше, а хората все повече оредяваха и предишната му нервност и колебливост отново се възвърнаха. Известно време той отблизо следва компания от десет-дванадесет гуляйджии, но един по един те отпадаха, докато накрая в тясна и тъмна уличка, почти безлюдна, останаха всичко на всичко само трима. Непознатият спря и за миг като че потъна в размисъл, след това явно възбуден, бързо пое по един път, който ни отведе до покрайнините на града, сред места, доста по-различни от онези, които досега прекосявахме. Това беше най-отвратителната част на Лондон, където върху всичко личеше ужасният печат на най-жалка нищета и безнадеждна престъпност. При мътно светлина на случаен фенер се открииха високи, старовремски, проядени от червеи дървени жилища — наклонени в най-невъзможни и неочаквани посоки, сякаш ей сега ще се срутят, така че помежду им едва ли се различаваше дори подобие от проход. Изровена, уличната настилка лежеше разхвърляна навред наоколо, в траповете растеше измъчена трева. Ужасяващи нечистотии гниеа в задръстените канавки. От всичко наоколо лъхаше на запустение. И все пак колкото повече напредвахме, толкова по-самоуверено се пробуждаха звуците, които издаваха присъствието на човешки живот и накрая на огромни тълпи, сновящи напред и назад, изникна най-безпътната измет на лондонското простолудие. Духът на стареца замъждука — също лампа, преди да угасне. Отново закрачи напред с пъргава стъпка. Неочаквано свихме край ъгъл — силна светлина заслепи погледа ни —

и се озовахме пред един от огромните крайградски храмове на Невъздържанието: един от чертозите на сатаната, на алкохола.

Вече се зазоряваше, а множество жалки пияници продължаваха да влизат и да излизат през дръзко разтворените врати. Със сподавен вик на радост старецът нахълта, веднага си възвърна първоначалното държане и гордо закрачи без видима цел сред гъмжилото. Обаче това занимание не продължи дълго, скоро неочакваната, стремителна блъсканица пред вратите даде да се разбере, че съдържателят ги затваряше за тази нощ. Върху лицето на странното същество, което така упорито преследвах, забелязах изписано нещо далеч по-силно от отчаяние. Но странникът не спря, а с лудешки устрем тутакси обърна крачки към сърцето на могъщия Лондон. Продължително и бързо той се носи, а аз го следвах, изпаднал в крайно изумление, твърдо решен да не се отказвам от издирването, което сега вече всецяло ме погълна. Крачехме, а в това време слънцето изгря и когато отново стигнахме най-оживения търговски възел на многолюдния град — улицата, където се намираше хотел „Д.“, — блъсканицата и оживлението на безчисленото множество представляваха гледка, едва ли по-безинтересна от онази, която предишната вечер наблюдавах. И тук, сред тълпата, нарастваща всеки миг, още дълго упорствувах, преследвайки непознатия. Ала той, както и преди, отиваше донякъде, връщаше се и целия ден не прекрачи стъпка встрани от най-гъстото гъмжило на улицата. А когато сенките на втората вечер почнаха да се спускат, до смърт се уморих, изпречих се лице срещу лице със странника и упорито впих поглед в очите му. Той не ме забеляза и продължи триумфалната си обиколка, и аз, отказал се от преследването, останах, потънал в размисли.

„Този старец — казах си аз най-накрая — е въплъщението и духът на безпределното злодеяние. Той не иска да остане сам със себе си. *Той е човекът от тълпата.* Безсмислено е да го преследвам, защото нито за него, нито за неговите деяния ще узная нещо повече. Най-лихото сърце на този свят е том, изпълнен с много повече пошли нелепости от Hortulus Animae^[8], и може би тъкмо един от най-възвишените господни дарове е, че «er lasst sich nicht lesen».“

[1] Какво ужасно нещастие, да нямаш възможност да останеш насаме със себе си (фр.). — Б.пр. ↑

[2] Жан Лабрюйер (1645–1696) — френски писател-моралист от епохата на класицизма. — Б.пр. ↑

[3] Озарявайки изначалната тъма (стгр.). — Б.пр. ↑

[4] Тук: патрициите; аристократите (стгр.). — Б.пр. ↑

[5] Квинт Септимий Флоренс Тертулиан (160–230) — християнски богослов, родом от Картаген. — Б.пр. ↑

[6] Морис Рец (1779–1857) немски художник. — Б.пр. ↑

[7] Дълъг редингот, закопчаващ се отгоре до долу (фр.). — Б.пр.

↑

[8] „Hortulus Animae cum Oratiunculis Aliquibus Superadditis“ от Грюнингер. — Б.а. („Градинката на душата с прибавление на някои кратки речи“ (лат.) от страсбургския типограф и издател Йохан Грюнингер (1482–1530). — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.